

„...a műfordító szerző is egyben”

Patat Bence beszélgetése

Eszterhás Péter műfordítóval

kívül-belül

ESZTERHÁS PÉTER (1940) Kopenhága

Eszterhás Péter 1940-ban született, 1956 óta Kopenhágában él, a magyar irodalom dániai megismerésének megkerülhetetlen alakja. Az 1987 óta eltelt harmincöt év alatt mintegy ötven magyar könyvet ültetett át dán nyelvre, és lendülete továbbra sem lankad. 2009-ben, amikor megkapta a Dán Fordítók Szövetségének nívódíját, a méltatásban is hangsúlyozták, mennyire nem szokványos, hogy valaki nem az anyanyelvére fordít, ráadásul ilyen mennyiségben és minőségben. Műfordítói „trófeái” között megtaláljuk Esterházy Pétert, Nádas Pétert, Konrád Györgyöt, Kertész Imrét, Vámos Miklóst, Bodor Ádámot, Márai Sándort, Kosztolányi Dezsőt, Szabó Magdát és másokat.

➤ **1956-ban, amikor tizenhat évesen Dániába kerültél, még egy szót sem tudtál dánul, igaz?**

➤ Sem dánul, sem más idegen nyelven, gyakorlatilag csak magyarul beszéltem. Kezdetben csak színházzal foglalkoztam, mivel színész akartam lenni tizen-egynéhány éves koromtól fogva, és ezt – bármilyen örült tervnek tűnt is idegen nyelven színésszé válni – sikerült megvalósítanom. 1958-ban felvettek az Aarhushi Színház színiiskolájába, és egészen 1995-ig színházi területen dolgoztam, kezdetben színészként, később pedig rendezőként.

➤ **Ez azt jelenti, hogy a középiskola elvégzése után, két év dántanulás után felvettek a színművészeti főiskolára?**

➤ Igen, sőt, már az érettségi előtt felvételt nyertem. Valamennyire megtanultam dánul, de ha ma visszahallgatom az akkori teljesítményemet, eléggé furcsán hangzik. Valószínűleg inkább a színészi tehetségem győzhetette meg őket.

➤ **A műfordítással csak jóval később kezdted el foglalkozni. 1987-ben jelent meg az első műfordításod, igaz?**

➤ Igen, illetve a színházi múltam miatt lefordítottam Örkény Tótk-ját, hogy lehessen színházban játszani. Klaus Rifbjergnek, a neves írónak köszönhettem az első munkát, akkoriban a Gyldendal Kiadó igazgatója volt, aki levelet írt nekem, és felkért, hogy fordítsam le Vámos Miklós *Zenga zének* című regényét. Mondtam neki, hogy megpróbálhatom, de nem garantálom, hogy jó lesz az eredmény. Megállapodtunk, elkészítettem a fordítást, és a könyvnek nagy sikere lett. Egyébként 1956 után ez volt az első magyar könyv, amely dánul megjelent. És aztán egymás után jöttek az újabb és újabb kötetek.

➤ **Jellemzően a kiadók fordultak hozzád fordítási kérésekkel?**

➤ Igen, kezdetben a kiadók kerestek meg, ami mindmáig jellemző, de emellett én is sokszor felhívom a figyelmüket olyan művekre, amelyeket érdekesnek találok. A második könyv, amelynek a fordítására felkértek, Esterházy Péter *A szív segédigéi* című kötete volt.

➤ **És ahogy azt nyilván már sokan megállapították, a neved is predesztinált arra, hogy Esterházyt fordíts.**

➤ Igen, a sors fintora, hogy ez így alakult. Mindenesetre Esterházy könyvét is a kiadó felkérésére fordítottam le, a harmadik pedig Bart István *A boldogtalan sorsú Rudolf trónörökös* című műve lett.

➤ **A jelek szerint tehát ráérezted a fordítás ízére, és bizonyára a kötetek fogadtatása is kedvező volt, ha a kiadóval együtt úgy döntöttél, hogy folytatod. Sőt, nagyjából 1990 óta csak ezzel foglalkozol.**

➤ Sikeresek lettek az első magyar könyvek, és úgy éreztem, hogy ha képes vagyok erre, akkor köteleességem is, hogy folytassam. Aki két nyelvet beszél anyanyelvi szinten, annak vannak bizonyos kötelezései. Különösen annak tudatában, hogy magyarra már viszonylag sok dán művet lefordítottak, magyar szerzők viszont a 19. század vége után nemigen jelentek meg dánul. Annak idején Petőfitől és másoktól fordítottak szövegeket, azokat is jellemzően németből.

Ugyanakkor válogattam is. Nem mindent fordítottam le, amit felajánlottak, csak azt, amihez kedvet is éreztem. A színházi életemben is ez volt a felfogásom, így viszonyulok az élethez. Úgy gondolom, hogy aki '56-ot átélte, annak szintén kötelessége van az utókorral szemben, mondhatnám így: „légy hű önmagadhoz”.

✔ **Úgy sejtem, az is munkált benned, hogy viszonzod a dánoknak, hogy befogadtak.**

✔ Pontosan, de a műfordítás valójában kétoldalú: a dánok és a magyarok javára is csináltam. A magyar irodalom páratlan a világon, és fontosnak tartottam, illetve kötelességemnek éreztem megismertetni elsősorban a kortárs irodalmat, és visszaadni a történelem irodalmi lenyomatát.

✔ **A legnagyobb kiadónál, a Gyldendalnél kezdted a műfordítói tevékenységed. Az idők során milyen kiadók foglalkoztak a magyar irodalommal?**

✔ A Gyldendal kisebb-nagyobb időközökkel mind a mai napig folytatja a magyar művek kiadását. De mellette több más kiadó is jelentet meg magyar szerzőket. Krasznahorkai két könyvét, a *Sátántangót* és *Az ellenállás melankóliáját* egy egyszemélyes kiadónak, a Sisyfosnak fordítottam. A Rosinante, amelynél Esterházy és Nádas könyvei jelentek meg, stabilan megmaradt végig, most is ennek a kiadónak fordítom Nádas emlékiratait, a *Világló részleteket*. Kertész Imre könyvei mind egy kiadónál, a Batzer & Co.-nál jelentek meg. Viszonylag sok kiadó érdeklődik tehát a magyar irodalom iránt. Annyi felkérést kapok, hogy sorban állnak a könyvek. Sajnos nem vagyok már olyan fiatal, hogy bírom szakadatlanul, de csinálom, ahogy tőlem telik.

✔ **Ha sorban állnak érted a kiadók, az azt is jelenti, hogy kevesebb olyat fordítasz, amit te ajánlasz nekik?**

✔ Nem feltétlenül, van ilyen is, olyan is. Egyébként mindig előre közlöm a kiadóval, hogy nem vagyok hajlandó határidőre dolgozni. Kezdetből fogva az vezérelt, hogy olyan legyen az eredmény, amivel én magam meg vagyok elégedve. Ez persze nem azt jelenti, hogy a végtelenségig elnyúlik egy-egy munka, körülbelüli határidőt szoktam adni, például hogy egy, másfél vagy két évvel számoljanak. Nádas Péter mondta nekem, hogy a *Párhuzamos történeteket* tizenegy év alatt fejezte be, nekem öt évbe telt.

✔ **Öt év hosszú idő. Előfordul-e, hogy egyszerre több szöveggel foglalkozol?**

✔ Egyidejűleg nem, egyetlen kivétel fordult elő. Éppen amikor a *Párhuzamos történeteket* fordítottam, amely egy háromkötetes mű, nagyjából olyan hosszú, mint a *Világló részletek*, amin most dolgozom, rábeszélte a Gyldendal, persze Nádas kiadójának beleegyezésével, hogy közben lefordítsam Gárdos Péter *Hajnali láz* című könyvét. Ez nem bizonyult szerencsés megoldásnak, mert utána nehéz volt visszarázódnom abba, amit elkezdtem. Ilyesmit többet nem fogok vállalni.

✔ **Van-e az általad fordított művek közül kedvenced vagy olyan, amire különösen büszke vagy? Persze mindre igazán büszke lehetsz, hiszen a könyvek túlnyomó része már modern klasszikusnak számít, elég csak Kosztolányi Dezsőre, Kertész Imrére, Esterházy Péterre, Nádas Péterre, Vámos Miklóstra vagy Szabó Magdára gondolni, hogy csak néhányukat említsem.**

✔ Az általam fordított szerzők között vannak klasszikusok és kortársak is, jöhetnek Kertész Imre, Esterházy Péter és Konrád György nem él már. Fontosnak tartom, hogy a fiatalabb generáció műveiből is fordítottam, például Dragomán György *Fehér királyát*.

✔ **Milyen a kapcsolatod a szerzőkkel? Akár a fordítás kapcsán, akár egyébként?**

✔ A szerzőim általában azt mondják: fura, hogy soha nem kérdezek semmit. Ez számomra elvi kérdés. Úgy gondolom, hogy ha nem értem a szöveget, akkor ne is akarjam lefordítani. Nem kérhetek segítséget ahhoz, hogy megértsék egy mondatot vagy fordulatot. Éppen ezért nem is kérek. Esterházy egyébként különösen sokat viccelődött ezen. Minden szerzővel jó a kapcsolatom, azokkal is jó volt, akik már nem élnek, de nem a fordítás folyamata miatt alakult így. 1992-ben például, amikor megkaptam a Déry Tibor-díjat, sok íróval kerültem kapcsolatba.

✔ **Az általad fordítottakon kívül csak elvétve találni egy-egy magyar művet dánul. Morten Østergaard Rasmussen a közelmúltban indított el például az oversatfraungarsk.eu honlapon egy versfordítási projektet, amelyben 20. századi költők műveit ülteti át dánra. Van-e tanítványod, olyan fordító, akinek segítesz egyengetni a pályáját?**

✔ Egyelőre én vagyok az egyetlen főállású műfordító Dániában, aki magyar irodalommal foglalkozik. De nem szabad, hogy ez a tevékenység megszakadjon, amikor nem leszek többé. Tanítványom nincs, bár megpróbáltam rábeszélni embereket, hogy vágják bele a fejszájukat valamelyik műbe. Leginkább olyanokat, akiknek van írói tehetségük is. Nem elég ugyanis a nyelvet tudni, írni is tudni

kell. Egy regény lefordítása tulajdonképpen a szöveg újraírása a dán közegbe áthelyezve, nyelvileg és más értelemben is, azzal a céllal, hogy a dán olvasó tudja hová tenni a leírtakat és a történéseket.

➤ Egy korábbi interjúban említetted is, hogy a „fordította” helyett inkább a „dánra átültette/átírta” kifejezést részesíted előnyben.

✔ Valóban, mivel nagyon fontosnak tartom, hogy a műfordító szerző is egyben. Nem szó szerinti fordítást gyártok, hanem egy olyan dán szöveget, amely azt a mondanivalót, azt az érzést, hangulatot, hangzást tükrözi, mint az eredeti. Persze rengeteg olyan történelmi esemény, adat, név, a magyarok számára közsímet jelenség létezik, ami a dán olvasóknak nem mond semmit. Ezeket úgy kell elhelyezni a szövegben, hogy érthetőek legyenek.

➤ Mennyire jellemző nálad a lábjegyzetek, a fordítói előszó/utószó használata?

✔ Szerencsére mára az internet révén minden könnyen hozzáférhetővé vált, így nem kell lábjegyzetelni: ha valakit érdekel valami, másodpercek alatt utána tud nézni. A pályám elején, 1987-ben még épp hogy csak elkezdünk játszani az elektronikával, ilyesmirel nem is álmodhattunk. A szív segédigéihez maga Esterházy is rengeteg jegyzetet készített, csak Magyarországon nem jelentek meg. Elkértem tőle ezeket, és a dán változatba bele is kerültek. Utoljára talán a *Hahn-Hahn grófnő pillantása* című Esterházy-kötet fordításába illesztettünk be némi magyarázatot történelmi eseményekkel, évszámokkal kapcsolatban, amelyeket fontosnak éreztem érthetővé tenni.

➤ Néhány évvel ezelőtt egy időre visszakanyarodtál a színházhoz, amikor Pintér Béla *A sütemények királynője* című darabját fordítottad. Nem érzel készletet arra, hogy ezt a színházi vonalat visszahozd az életedbe?

✔ A színdarabot egy kísérleti színház mutatta be, nekik fordítottam. Ahhoz, hogy további darabokat fordítsak, felkérés is kellene valamelyik színháztól. Persze szívesen foglalkoznék ilyesmivel is.

➤ Mivel foglalkozol most, mik a terveid?

✔ Jelenleg Nadas Péter *Világló részletek* című művét fordítom. A kiadóval együtt úgy tervezzük, hogy az író 80. születésnapjára jelenik meg, legalább az első kötet, amelyet rövidesen leadok. A következő fordítandó mű Krasznahorkai László kötete, a *Báró Wenckheim hazatér* lesz.

➤ Van-e olyasmi, amit nagyon szeretnél lefordítani, de még nem került rá sor?

✔ Szeretnék Szerb Antal műveiből is fordítani, és Kertész Imrétől még néhányat, például a *Gályanaplót*. A dániai kiadója valamiért nem állt kötélnék, pedig én örülnék neki. Talán majd egy másik vállalkozik rá. És persze fiatalabb szerzőkkel is kellene foglalkozni. Az utóbbi időben viszont napon-ta négy óránál többet sajnos nem tudok dolgozni. De amíg bírom, csinálom.

